Opis i analiza dzieła architektury

Architektura – ogólnie

Ogólna definicja architektury związana jest z operowaniem trójwymiarową przestrzenią jako formą (przez co podobna jest do rzeźby). Za pomocą brył budowane są formy architektoniczne o odpowiednich funkcjach, wydzielane są przestrzenie o konkretnym przeznaczeniu.

Bardziej precyzyjne definicje architektury zależne są od okresu w dziejach, którego taka definicja ma dotyczyć, w szczególnie odrębny sposób traktuje się architekturę XX w. i nam współczesną.

Wspólnym mianownikiem jest tu oczywiście operowanie przestrzenią i funkcja, jaką ma pełnić dany obiekt architektoniczny, choć zdarzają się sporadycznie eksperymentalne projekty architektoniczne celowo pozbawiane funkcji.

Architektura – opis

Podstawową różnicą pomiędzy opisem dzieła architektury a opisami dzieł rzeźby czy malarstwa jest prawie wyłączne skupienie się na formie.

Opisując obiekt architektoniczny, w większości przypadków, nie ma w ogóle mowy o treści czy przekazie symbolicznym, chociaż i takie dzieła się zdarzają.

Najprostszą i często stosowaną formułą symboliczną jest wyjątkowo chętnie wykorzystywany do projektowania kościołów chrześcijańskich plan krzyża, nawiązujący do ofiary Chrystusa, ale zdarzają się też bardziej skomplikowane przypadki, jak kompleks kościoła, klasztoru, mauzoleum królów hiszpańskich, biblioteki i pałacu El Escorial niedaleko Madrytu, gdzie plan całego kompleksu powstałego pod wezwaniem św. Wawrzyńca, przypomina wielki ruszt, na którym (wg legendy) poniósł męczeńską śmierć patron obiektu.

Architektura - opis

Zawsze stosujemy zasady

Od ogółu do szczegółu.

NIE PISZEMY O TYM, CZEGO NIE MA

Piszemy raczej hasłowo, równoważnikami zdań.

Architektura – opis

1) Zaczynamy zawsze od **ogólnego, ale dokładnego określenia obiektu,** wraz z podaniem jego lokalizacji

Np. *Kościół pw. Św. Wojciecha we Wrocławiu*,

jeśli w mieście jest tylko jedna świątynia o takim wezwaniu – to wystarczy, jeśli nie, to trzeba podać bardziej precyzyjny adres.

W tym miejscu **trzeba też podać aktualną funkcję obiektu, JEŚLI jest ona różna od pierwotnej, podajemy wówczas obie**, np.:

Budynek dawnego pałacu Krasińskich w Warszawie, obecnie siedziba Biblioteki Narodowej przy pl. Krasińskich w Warszawie

Architektura – opis

2) datowanie, podanie stylu budynku i b. krótka, hasłowa historia obiektu (tu już podajemy nazwiska architektów czy innych osób odpowiedzialnych za kolejne etapy budowy, przebudowy itp. – oczywiście – tylko, jeśli są znane), te wszystkie informacje uzyskujemy z wiarygodnych źródeł książkowych lub internetowych, np.

Dawny ewangelicki kościół św. Trójcy w Legnickim Polu, obecnie muzeum. Gotycki, wzniesiony zapewne ok. 1 poł. XIV w. w miejscu kaplicy fundacji św. Jadwigi. W latach 1535-1945 ewangelicki (z przerwą 1703-1708), spustoszony przez Szwedów w XVII w., przebudowany po pożarze w 1706 r. Po 1945 r. nieużytkowany, w 1961 r. zaadaptowany na Muzeum Bitwy Legnickiej.

DOPIERO PO PODANIU INFORMACJI JAK POWYŻEJ, MOŻEMY PRZYSTĄPIĆ DO WŁAŚCIWEGO OPISU

Architektura – opis – część zasadnicza

3) Właściwy opis budynku sporządzamy wg poniższej kolejności

A) sytuacja – w przypadku kościoła piszemy czy jest on orientowany (czyli zwrócony częścią prezbiterialną na wschód), w innych przypadkach staramy się określić usytuowanie budynku w stosunku do innych punktów odniesienia w pobliżu, np.

Kamienica na narożniku Rynku,

Pałac usytuowany dokładnie na osi założenia parkowego

Zamek obronny wzniesiony na sztucznej wyspie w jej centralnej części

Architektura – opis – część zasadnicza

B) materiał i konstrukcja – te informacje uzyskujemy raczej też z wiarygodnych źródeł albo ustalamy je sami na miejscu przy obiekcie, który opisujemy, np.

Kościół murowany, wzniesiony z cegły, na kamiennym fundamencie, z elementami kamieniarki w otworach drzwiowych i okiennych.

Kościół drewniany, zbudowany na fundamencie z kamieni polnych, w konstrukcji szkieletowej.

Budynek biurowy, w konstrukcji szkieletowej żelbetowej, ze szklanymi ścianami wzmocnionymi konstrukcją metalowych profili widocznych w podziale elewacji.

Architektura – opis – część zasadnicza

C) bryła – generalnie może być zwarta lub rozczłonkowana, np.

znana nam świątynia rzymska Maison Carrée ma bryłę zwartą

Architektura – opis – część zasadnicza

C) bryła, c.d.

a pałac Hardwick Hall w Anglii – rozczłonkowaną

W tym miejscu należy też od razu podać liczbę kondygnacji budynku.

Architektura – opis – część zasadnicza

D) rzut – to nic innego, jak tylko plan budowli

W przypadku budynków świeckich staramy się określić ogólnie, jaki kształt ma plan, np.:

Kamienica na planie prostokąta, z krótszym bokiem zwróconym w stronę ulicy

Trójskrzydłowy pałac na planie podkowy

Czasami szukamy podobieństwa kształtu rzutu do jakiejś litery, np.

Pałac o mocno rozczłonkowanej bryle, zrealizowany na planie przypominającym literę E.

Architektura – opis – część zasadnicza

D) rzut, c.d.

Generalnie plany budowli dzielimy na:

- centralne – koło, krzyż grecki (równoramienny), ośmiobok i inny figury o formach podobnych,
- podłużne – prostokąt, krzyż łaciński,
- mieszane – architekci starają się stworzyć plan zasadniczo podłużny, ale nieco przypominający centralny – tu najlepszym przykładem jest elipsa, albo różne kombinacje przecinających się elips w jednym planie.

Powyższy podział ma szczególne znaczenie w przypadku planów kościołów.

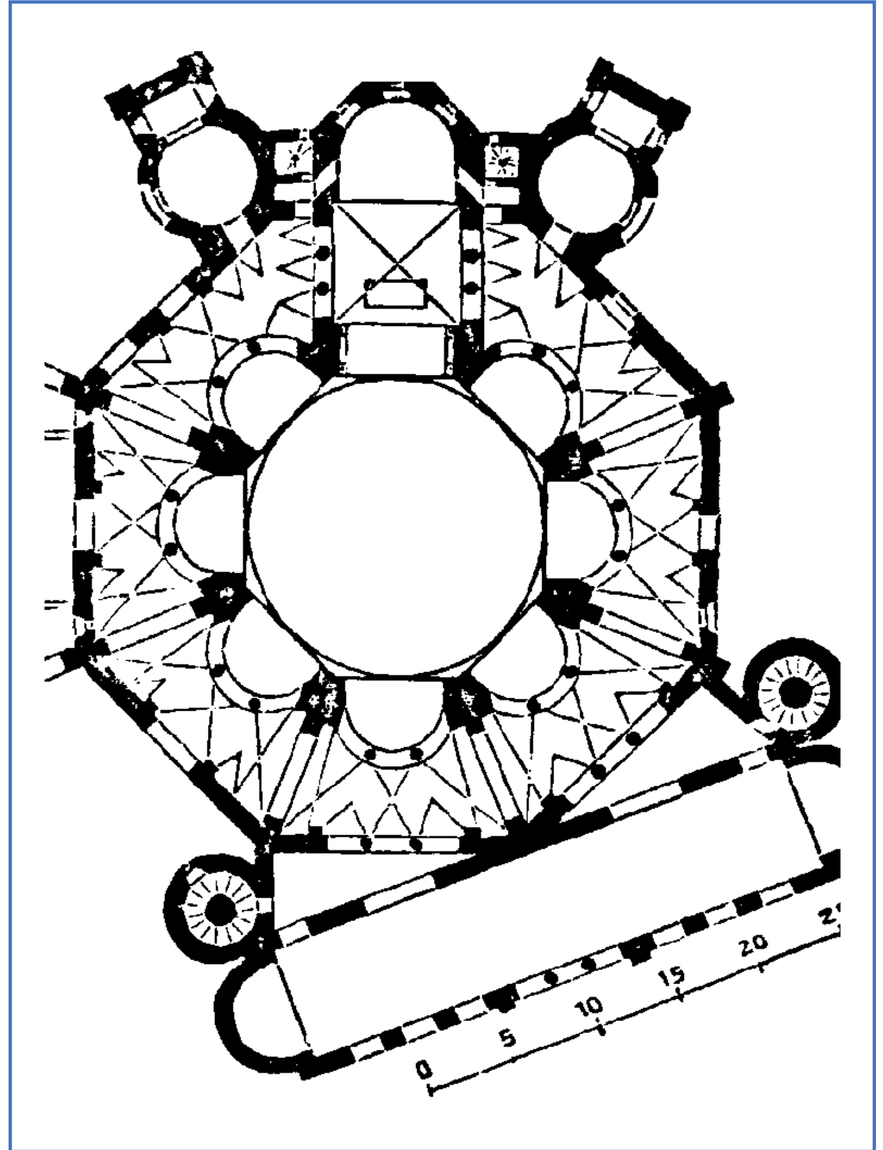
Architektura – opis – część zasadnicza

D) rzut – c.d.

PRZYKŁADOWE TYPOWE PLANY KOŚCIOŁÓW

OBOK – kościół San Vitale w Rawennie

Typowy plan centralny – środkowa część jest na planie ośmioboku, (zwieńczona kopułą), otoczona również ośmiobocznym obejściem z wyodrębnionym prezbiterium, kaplicami i częścią wejściową (w dolnej partii planu)

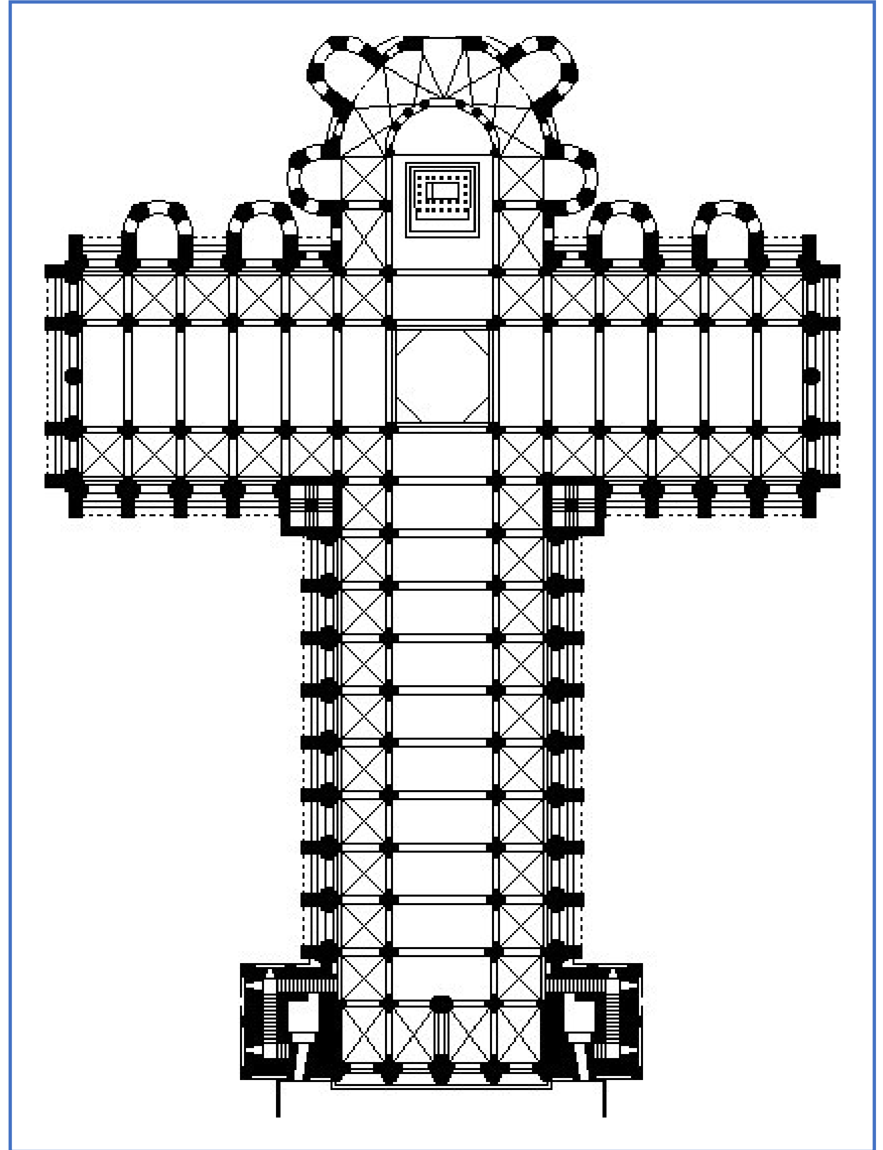
Architektura – opis – część zasadnicza

- D) rzut, c.d.

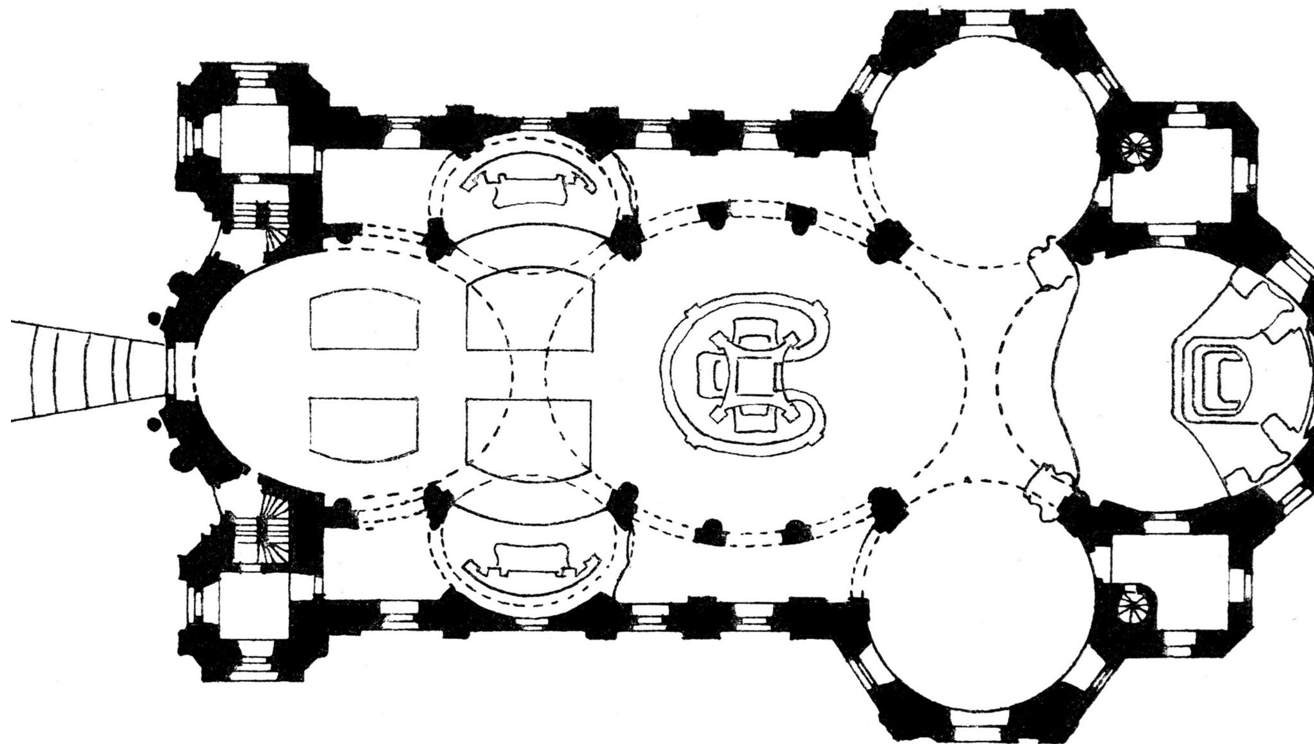
PRZYKŁADOWE TYPOWE PLANY KOŚCIOŁÓW

OBOK rzut katedry Św. Jakuba Starszego w Santiago de Compostella w Hiszpanii

Typowy przykład planu podłużnego, plan krzyża łacińskiego z półkoliście zamkniętym prezbiterium.

Architektura – opis – część zasadnicza

D) rzut, c.d.

PRZYKŁADOWE TYPOWE PLANY KOŚCIOŁÓW

OBOK rzut kościoła Św. Czternastu Wspomożycieli w Vierzehnheligen w Niemczech

Plan mieszany – zasadniczo podłużny krzyża łacińskiego, ale przez zastosowanie w podziale wnętrza i kształcie ścian łuków, elips i okręgów sugerujący przestrzeń centralną.

RZUTY – uwagi ogólne

Ogólnie ujmując, rzut jest rysunkiem architektonicznym (budowlanym), przedstawiającym układ przestrzenny obiektu wraz z podziałem wnętrz w budynku. Rzut zawsze wykonuje się w danej skali, w zależności od uszczegółowienia takiego rysunku.

Zazwyczaj rzut budynku pokazuje jego obrys zewnętrzny i podział wnętrz na poziomie parteru czy ogólnie najniższej kondygnacji. Jeśli rzut pokazuje inne piętro budynku to taka informacja powinna być w opisie.

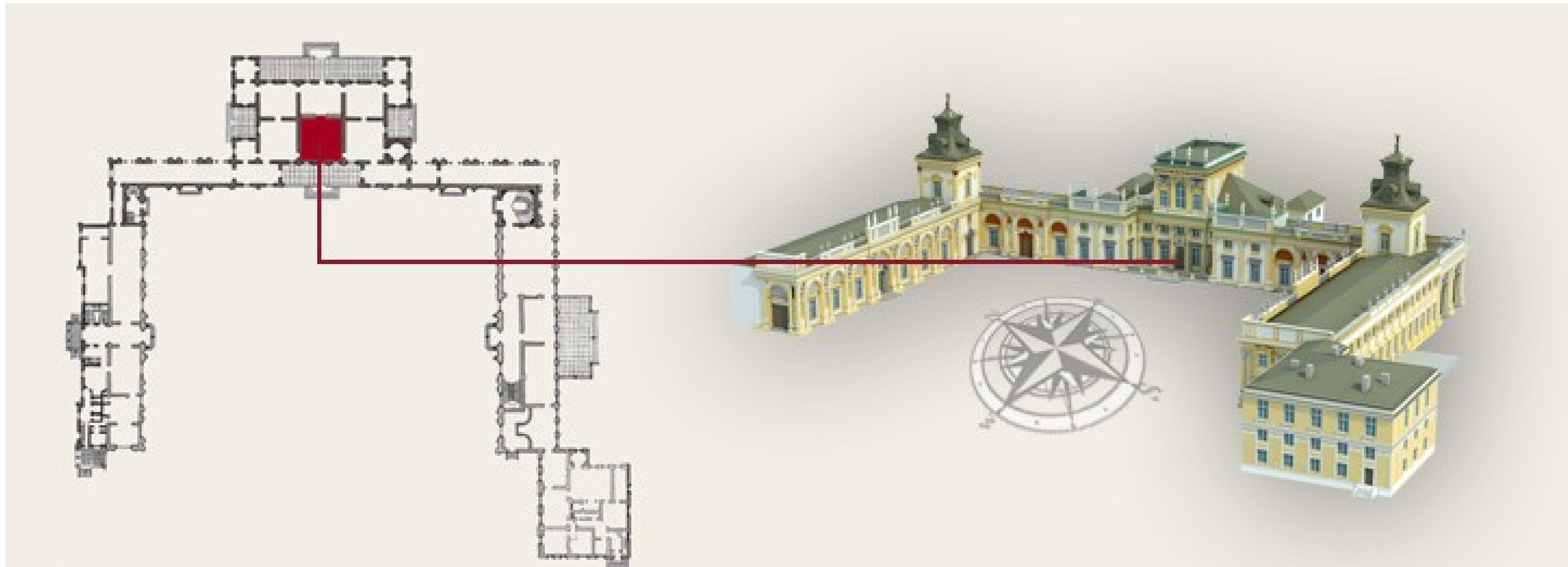
Obowiązkowo zaznacza się na nim grubość ścian, otwory drzwiowe i okienne, wszystkie elementy podziału wnętrza – ściany, kolumny, filary itd., klatki schodowe i same schody na tej kondygnacji, a także sklepienia – jeśli dane pomieszczenie jest faktycznie przesklepione. Czasami pojawiają się także dodatkowe, niearchitektoniczne elementy podziału i wystroju wnętrza, szczególnie jeśli są dużych rozmiarów, np. na planie kościoła może pojawić się rzut ołtarza głównego będącego przecież tylko elementem wystroju świątyni.

Architektura – opis – część zasadnicza

- D) rzut, c.d.

Dla lepszego zrozumienia – rzut i obok bryła budynku

Pałac w Wilanowie – typowy trójskrzydłowy plan w podkowę z dobudówką

Architektura – opis – część zasadnicza

D) rzut, c.d.

W przypadku rzutu obiektu który nie jest kościołem, zwłaszcza zamku czy pałacu, piszemy o tym, czy obiekt posiada dziedziniec (lub większą ich ilość)

Znany z poprzedniego slajdu pałac w Wilanowie to budowla o trzech skrzydłach na planie podkowy, z centralnie położonym dziedzińcem.

A przykładowo, znany wszystkim zamek na Wawelu, ma dziedziniec czworoboczny, otoczony ze wszystkich stron.

Architektura – opis – część zasadnicza

- D) rzut, c.d.

Charakterystyka rzutu – podajemy generalny sposób podziału wnętrza, który widać na planie.

W przypadku kościołów mamy poniższe możliwości:

- kościół salowy – całe wnętrze to jedna przestrzeń, nie ma wyróżnionego prezbiterium
- kościół jednonawowy – wydzielone prezbiterium i tylko jedna nawa dla wiernych,
- kościół dwunawowy – zdarza się, ale rzadko,
- kościół trójnawowy – zdarza się najczęściej w architekturze chrześcijańskiej,
- kościół pięcionawowy (i więcej naw) – rzadziej.

KAŻDORAZOWO – jeśli prezbiterium jest wyodrębnione, piszemy jakiego kształtu jest jego zewnętrzna forma – np. półkoliście, wielobocznie zamknięte.

Architektura – opis – część zasadnicza

- D) charakterystyka rzutu, c.d.

W przypadku kościołów, jeśli kościół ma więcej, niż jedną nawę powinno się tu też podać formę przestrzenną świątyni

- jeśli nawa główna jest wyższa, niż nawy boczne to jest to układ **bazylikowy**,
- jeśli wszystkie nawy są tej samej wysokości – układ **halowy**.

W odniesieniu do budynków świeckich raczej nie używa się określenia nawa tylko **trakt**.

Architektura – opis – część zasadnicza

- D) charakterystyka rzutu, c.d.

Trakt – to jest ciąg pomieszczeń usytuowanych na jednej osi, zwykle równoległej do osi podłużnej budynku; choć mogą też być trakty poprzeczne; w zależności od liczby równoległych traktów rozróżnia się budynki jedno-, dwu- lub więcej-traktowe (głównie trzytraktowe).

W opisie rzutu podajemy informację o liczbie traktów.

Architektura – opis – część zasadnicza

Rzut wszystkich kondygnacji budynku – w prawym dolnym rogu najniższa (pierwsza kondygnacja) – w prawym górnym rogu – kolejna (pierwsze piętro), w lewym dolnym rogu – następna (drugie piętro) i w lewym górnym rogu – poddasze.

Od parteru po drugie piętro wyraźnie widać trzy trakty, w środkowym trakcie jest korytarz.

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji

W przypadku opisu elewacji, należy zacząć od ustalenia czy budynek jest wolnostojący, np. kościół, który można obejść, czy jest elementem zwartej zabudowy, np. kamienica przy ulicy, która ma tylko dwie elewacje, frontową i tylną (od podwórka).

Opisując elewacje ustalamy elementy powtarzające się na każdej z nich, po to, żeby opisać je wspólnie w jednym miejscu – UNIKAMY POWTÓRZEŃ !

Np. jeśli obie elewacje boczne są dokładnie takie same to sporządzamy tylko jeden opis wspólnie dla nich obu.

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d.

Elewacja frontowa z reguły nazywana jest fasadą i to ją opisujemy najpierw, jako najważniejszą. Naprzeciwległą elewację możemy określić jako tylną (w przypadku pałacu w zespole pałacowo-parkowym, jako ogrodową), pozostałe jako boczne. Do określania elewacji używa się też często stron świata (szczególnie w przypadku opisu kościołów) – czyli, np. może być elewacja południowa.

Opis elewacji musi zawierać informacje o jej kompozycji, podziałach i elementach, dzięki którym te podziały powstały.

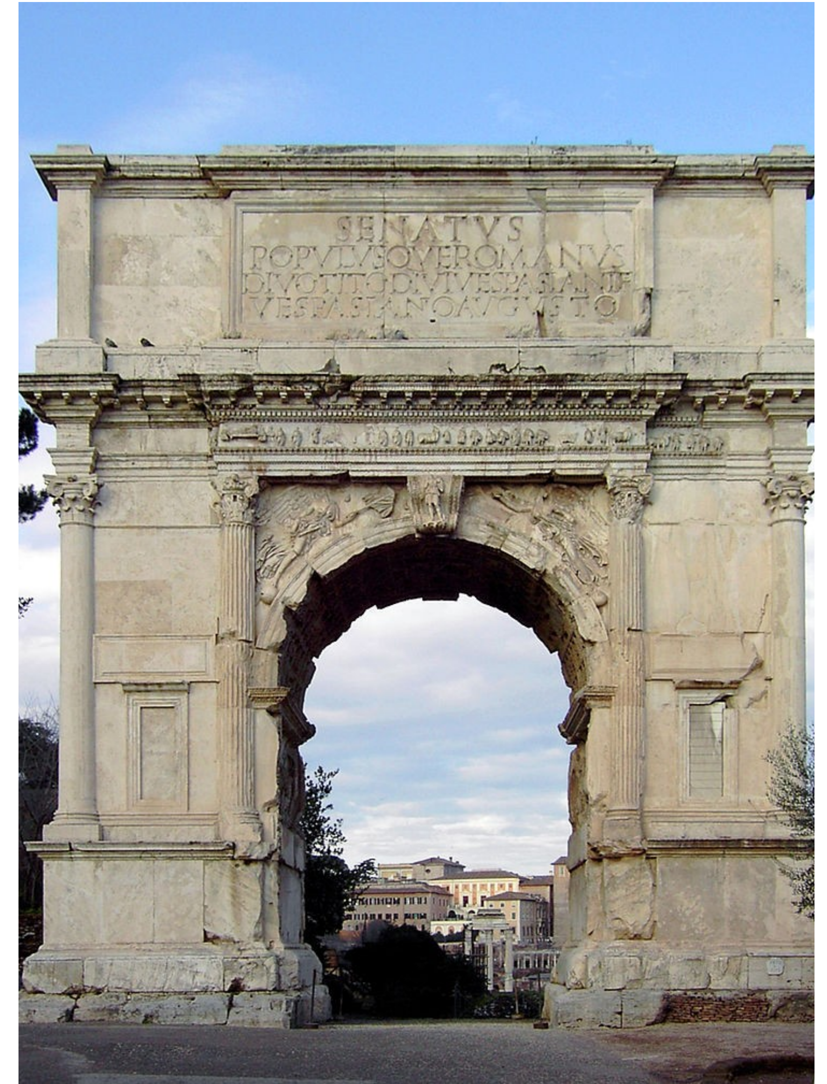
Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d.

Podziały elewacji na przykładzie znanego nam Łuku Tytusa z Rzymu

Wyraźnie widoczny podział elewacji na trzy kondygnacje nierównej wysokości – cokół, część środkową, największą i zwieńczenie (attykę), oddzielone wyraźnie gzymsami.

W pionie podział także na trzy nierówne części, środkową, szerszą, z przejazdem zamkniętym łukiem pełnym w obrębie dwóch niższych kondygnacji i z płytą z napisem wysuniętą przed lico ściany kondygnacji najwyższej oraz dwiema identycznymi bocznymi częściami mniejszej szerokości.

Zasadnicza część opisu – c.d.

- E) opis elewacji – c.d.

Szczególnie w przypadku elewacji budowli świeckich, ale też i wielu sakralnych, da się wyróżnić **osie** elewacji, wyznaczane przez otwory okienne, należy napisać o ich ilości, np.

Fasada Palazzo Ruccelai we Florencji jest trzykondygnacyjna i siedmioosiowa.

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d.

Artykulacja – w opisie elewacji należy koniecznie podać sposób jej artykulacji.

Artykulacja – to jest właśnie podział płaszczyzny ściany danej elewacji na poszczególne części, za pomocą elementów architektonicznych.

Te elementy tworzą kompozycję danej elewacji, np. optycznie ją zamykając, oddzielając wyraźnie kondygnacje czy osie okienne, a także tworząc rytmy kompozycyjne – takie elementy z reguły są powtarzane w równych odległościach.

Zasadnicza część opisu – c.d.

- E) opis elewacji – c.d.

W przypadku już pokazanej fasady Palazzo Rucellai, elementami jej artykulacji są np. wyraźnie zaznaczone gzymsy, oddzielające każdą kondygnację (najwyższy, tzw. **gzyms koronujący** jest szczególnie wysunięty – optycznie zamyka nam całą kompozycję fasady od góry), a także pilastry – każda oś okienna jest ujęta parą pilastrów.

Elewacje mogą być artykułowane na wiele innych sposobów !!

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d.

Oprócz elementów artykulacji, na elewacji mogą pojawić się też inne, o funkcji bardziej dekoracyjnej, szczególnie często przy okazji oprawy otworów okiennych.

Najczęściej, jak w przykładzie obok, otwór okienny zwieńczony jest szczytem, przypominającym pomniejszoną wersję frontonu (albo inaczej przyczółka, znanego nam z form wieńczących świątynie antyczne), nazywaną **naczółkiem**. Naczółki okienne zazwyczaj mają formę trójkątną.

W przypadku tego otworu okiennego, trzeba też wspomnieć o kamiennych opaskach z trzech stron i architrawie z dekoracją pomiędzy górną opaską i naczółkiem.

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

W przypadku fasad kościołów **koniecznie** trzeba napisać o istnieniu wież lub ich braku

OBOK

Bezwieżowa fasada kościoła Santa Maria Novella we Florencji

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

A tu przykład fasady **dwuwieżowej** – katedra św. Jerzego w Limburg an der Lahn (Niemcy)

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

Elewacja nie zawsze jest prostą płaszczyzną, zdarza się szczególnie w przypadku budowli sakralnych okresu baroku, że ma kształt falujący, o czym także należy napisać

OBOK

Kościół San Carlo alle Quattro Fontane w Rzymie – fasada zaprojektowana z użyciem krzywizn, a sam kościół ustawiony w zwartej zabudowie.

Zasadnicza część opisu – c.d.

- E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

Elewacja może też być dodatkowo różnicowana poprzez użycie **wykuszy** i **ryzalitów**.

Wykusz jest formą wystającą z lica elewacji, zawsze występuje powyżej parteru, może mieć wysokość jednej lub kilku kondygnacji.

OBOK

Przykład elewacji kamienicy z dwoma wykuszami.

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

Ryzalit – występ z lica elewacji od fundamentów, aż po dach, stanowiący jej organiczną część. Może wystąpić w jej środkowej części - - jest to wtedy **ryzalit środkowy** (występuje zawsze pojedynczo), może być w jej części, albo obu częściach bocznych – **ryzalit boczny** (zazwyczaj w takim przypadku ryzality o tych samych wymiarach są z obu boków elewacji), albo na narożniku budynku – tzw. **ryzalit narożny**.

Jeśli elewacja ma ryzality, można ogólnie ją określić jako elewacja ryzalitowana.

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

Przykład ryzalitu środkowego

Willa Poggio Imperiale - Florencja

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

Ryzality boczne ratusza w Kępnie

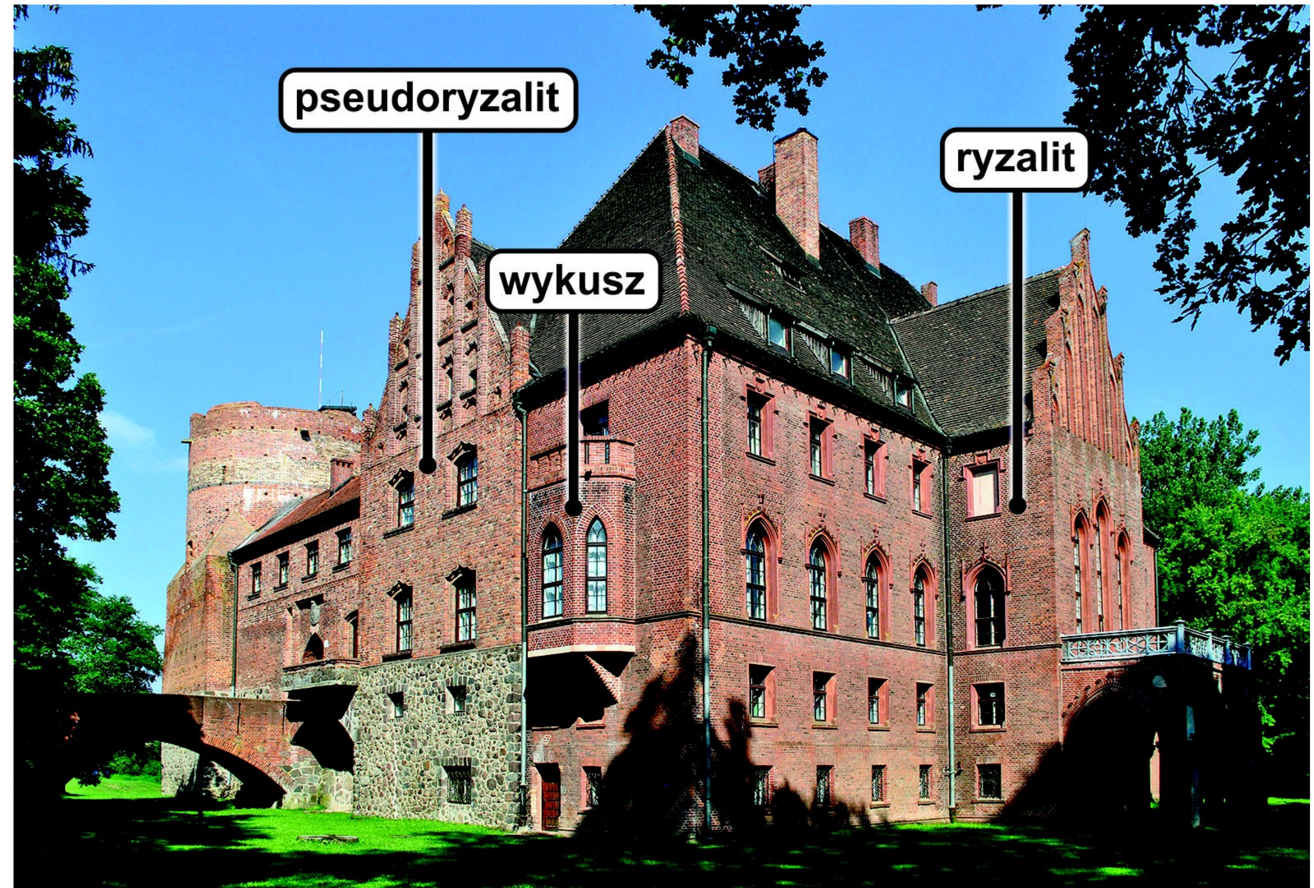

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

Jeśli występ z lica ściany elewacji jest od fundamentów, ale jest płaski, tylko nieznacznie wystaje – to nazywa się **pseudoryzalitem**.

Obok zamek w Pęzinie z zaznaczonymi: wykuszem, ryzalitem i pseudoryzalitem.

Zasadnicza część opisu – c.d

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

W wielu przypadkach otwór drzwiowy w elewacji, zwykle główne wejście do budynku w obrębie jego fasady, może być poprzedzony **portykiem** (także znanym nam już z architektury starożytnej). Portyk **nie jest** oczywiście ryzalitem, tylko otwartym gankiem wspartym najczęściej na kolumnach lub filarach.

Na przykładzie obok, portyk zwieńczony jest oczywiście trójkątnym frontonem.

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

Bardzo często zdarza się też, że otwory drzwiowe w elewacji, szczególnie w przypadku ważnych wejść czy też w odniesieniu do architektury kościelnej, artykułowane są w szczególny sposób. Takie dekoracyjne obramienie otworu drzwiowego nazywamy **portalem**. Ma on nierzadko swoje części składowe, o którym będzie mowa przy okazji architektury średniowiecza i późniejszej.

OBOK – przykładowy portal renesansowy

Zasadnicza część opisu – c.d.

E) opis elewacji – c.d. – ważne i często występujące przypadki szczególne

Jeszcze jedna UWAGA w odniesieniu do ryzalitu !

Jeżeli jakaś część budynku jest wyraźnie wyodrębniona i silnie wysunięta, stanowiąc osobną jego partię to mamy tu do czynienia ze **skrzydłem** – szczególnie jest to widoczne w nowożytnej architekturze pałacowej

POWYŻEJ pałac (Palais du Pharo w Marsylii) z dwoma skrzydłami bocznymi
i środkowym pseudoryzalitem zwieńczonym trójkątnym frontonem.

Zasadnicza część opisu – c.d.

F) po opisaniu wszystkich poprzednich elementów, należy ogólnie opisać wnętrza – ponownie od ogółu, do szczegółu; odnaleźć wspólne cechy podziału na poszczególne pomieszczenia, czy kondygnacje, sposoby artykulacji ścian wewnętrznych. Zasadniczo opisujemy tu elementy składowe architektury, a nie wystroju czy wyposażenia, chyba, że nie da się ich wyodrębnić – są trwale zespojone z elementami architektury.

W opisie wnętrz, będącym tylko częścią opisu całego budynku chodzi o uchwycenie ogólnego ich charakteru. W przypadku budowli z wieloma pomieszczeniami można też ograniczyć się do bardziej szczegółowego opisu tylko wybranych, najciekawszych artystycznie wnętrz.

Szczegółowe opisy wnętrz są często osobnymi tekstami.